

Interview met Mr. J.H. Nieuwenhuis

De redactie spreekt Jacob Hans Nieuwenhuis (Deventer, 1944) in zijn voormalige werkkamer aan het Rapenburg. De recorder op tafel. Hans formuleert bedachtzaam.

In 1977 ben je, naar aanleiding van je vertrek naar Tilburg, eerder geïnterviewd door de redactie van wat toen nog de BW-krant heette. Destijds is je de vraag gesteld of je iets zag in de tegenstelling tussen Leidse en Amsterdamse School. Je bent later uit Tilburg weer teruggekomen naar Leiden en hier hoogleraar geworden en nu ben je dan helemaal weg. Misschien heb je nu voldoende afstand om de vraag opnieuw te beantwoorden.

Als er al zoiets als een scholenstrijd is, dan wordt dat in Leiden toch zeker niet zo ervaren. Voor een strijd, en dus ook voor een scholenstrijd, heb je twee partijen nodig en als je iets over een scholenstrijd hoort, dan komt dat toch meestal uit Tilburg en Rotterdam. In Leiden is men altijd betrekkelijk positivistisch geweest, dus geconcentreerd op het geldende recht, misschien wel wat te veel. Ik denk dat er een hele hoop Leidse civilisten rondlopen, en dat is de afgelopen vijftien jaar niet echt veranderd, die, als je zou vragen naar de kern van de rechtsleer van Meijers, wat hij bedoelt met zijn algemene begrippen, dan niet boven de grootste gemeenschappen uitkomen. Die scholenstrijd gaat dan natuurlijk de mist in.

De bundel waarin dit interview verschijnt, zal gewijd zijn aan beginselen van vermogensrecht. Geloof je dat het denken in termen van rechtsbeginselen typisch iets is voor wat dan heet de Leidse school en niet voor de Amsterdamse, 'thans gevestigd te Rotterdam en Tilburg', zoals je op college altijd zei?

Ik vind niet dat het denken in termen van beginselen typisch Leids is. Van Schoordijk heb ik wel eens begrepen dat hij niets voelt voor beginselen, maar ik denk dat dat toch een polemische achtergrond heeft. Wat Schoordijk doet is tenslotte ook steeds de wetstermen denken in het licht van allerlei beginselen.

Wel een gevaar is natuurlijk, en dat treedt altijd op wanneer je voor begrippen zelfstandige naamwoorden gaat verzinnen, dat je gaat denken dat er zoiets is als *het* redelijkheidsbeginsel of *het* billijkheidsbeginsel.

Overigens is er wel een verschil met hoe ik erover dacht toen ik mijn proefschrift schreef. Ik was toen, net als Barendrecht nu, zeer onder de indruk van Popper. Die onderscheidde drie niveau's van realiteit: de fysieke zoals stoelen en banken, de psychische zoals droefheid en vreugde en dan kende hij ook de 'wereld drie', zoals hij het noemde. Daarin zaten eeuwige waarheden als $2 \times 2 = 4$. Ik dacht toen dat wat wij waarden en beginselen noemen in die wereld drie thuishoren.

Maar ik denk nu dat beginselen toch in de eerste plaats een retorische status hebben. Beginselen, als gelijkheid, een man een man een woord een woord, vertrouwen en autonomie, zijn argumenten die in de samenleving een zeker succes hebben. Natuurlijk kun je zeggen dat wanneer dat succes al enige eeuwen voort duurt, er toch meer moet zijn. Dat succes moet toch ergens uit voortvloeien. Van die opvatting — dat ergens het ware licht van de redelijkheid en billijkheid zou branden — ben ik toch wel wat weggedreven. Beginselen als duurzaam bruikbare argumenten te zien, vind ik al mooi genoeg.

In je werk is een verschuiving waar te nemen. Vroeger ging het steeds over beginselen, maar tegenwoordig, bijvoorbeeld in je laatste boek, veel meer over topoi. Zie je dat zelf ook als een verschuiving?

Ik zou het liever een verdieping willen noemen, want ik geloof niet dat beginselen wezenlijk van topoi verschillen. Het is een extra dimensie die samenhangt met de retorische status van het recht. Het is toch interessant om je af te vragen waarom bepaalde argumenten succes hebben en andere niet. Beginselen hebben hun koersen die stijgen en dalen, en het is interessant om uit te zoeken waar dat succes of falen nu aan ligt.

Ik merk heel vaak dat er toch een primair rechtsgevoel is en dat

iets als het beginsel geen aansprakelijkheid zonder schuld heel diep geworteld is. Je kunt proberen uit te leggen dat, ook al heeft een bedrijf geen schuld, het toch de kosten van vervuiling voor zijn rekening zou moeten nemen om ze vervolgens door te berekenen in de prijzen zodat tot uitdrukking komt wat dat produkt de samenleving kost. Dat is een redenering waar geen speld tussen te krijgen is, maar die toch op hardnekkig verzet stuit van mensen die voelen 'als ik er niets aan kan doen, ben ik ook niet aansprakelijk'. Met dergelijke wat minder rationele overwegingen, die heel stevig geworteld zijn, heeft het recht ook rekening te houden.

In 1980 schreef je in het NJB over het privaatrecht in de jaren zeventig, de jaren van het voorspel. Wat is daarop gevolgd? Wat zijn de tendensen van de afgelopen tien jaar?

Het burgerlijk recht is zich gaan bemoeien met een hele reeks ontwikkelingen die buiten het traditionele vakgebied liggen. Vragen van het type wil of vertrouwen, zijn natuurlijk eeuwige kwesties, maar in het contractenrecht heeft toch een zekere stabilisering plaatsgevonden. Het maatschappelijke belang van het contractenrecht is vele malen groter dan dat van het aansprakelijkheidsrecht, maar de meeste dingen zijn toch gebeurd in het aansprakelijkheidsrecht. Wat vooral opvalt zijn de ontwikkelingen op het gebied van het schadevergoedingsrecht en de overheidsaansprakelijkheid.

Vind je dat de juridische wetenschap zich in voldoende mate en op voldoende hoog niveau bezighoudt met dergelijke ontwikkelingen?

Ja, het mooiste van wetenschap is altijd de vereniging van micro- en macroscopie, het detail dat het grote geheel verduidelijkt en het beziend verband illustreert en andersom. Als je nou kijkt naar de totale hoeveelheid gedrukt juridisch materiaal, dan is het aandeel van de jonge onderzoekers enorm toegenomen als je dat vergelijkt met de jaren dertig. Die werden gedomineerd door Meijers en Scholten; wetenschap was echt professorenwerk. Dat is anders geworden. Je hoort natuurlijk wel eens in de praktijk van 'is dat nou nodig, al die verhalen over steeds maar weer dit of dat arrest'. Voor een deel denk ik dat de toename van het aantal jonge medewerkers dat publiceert, wat ik op zichzelf gelukkig vind, ertoe leidt dat er wat meer stukken gepubliceerd worden die enkel feitelijke informatie overdragen. Maar er zijn ook heel goede voorbeelden van het tegendeel. Wat ik

jammer zou vinden is als er twee gescheiden circuits zouden ontstaan van enerzijds in een bepaalde vakgroep opgesloten filosofen en theoretici en anderzijds mensen die het positieve recht onderzoeken. Ik vind Scholten een mooi voorbeeld van een uitstekend civilist en een grote rechtsfilosoof. Ik hoop dat die combinatie mogelijk blijft.

We hadden het over de tendensen in de afgelopen tien jaar. Waar denk je dat het debat de komende jaren over gaat, tot laten we zeggen 2010?

Ach, dat is altijd moeilijk te zeggen. Het is natuurlijk wishful thinking dat de rechtswetenschap zich volop in de strijd werpt bij de onvermijdelijke discussie over biotechnologie. Je leest iedere dag de meest fantastische dingen in de krant over modificatie van planten en dieren. En de vraag of dat allemaal zo wenselijk is, zou moeten worden uitgevochten door de wetenschap en eventueel de wetenschapsethici. Juristen spelen natuurlijk een rol bij de vraag of het octrooieerbaar is of niet. Dat is ook een interessante vraag, maar volgens mij moet je als jurist toch veel eerder aan het debat meedoen, en proberen aan te geven binnen welke grenzen dat allemaal toelaatbaar zou moeten zijn.

Verder is het toch koffiedikkijkerij welke trends te verwachten zijn. Er is natuurlijk wel een zekere verschuiving weg van het klassieke vermogensrecht. Ja, er zullen altijd contracten worden gesloten en er blijft wanprestatie gepleegd worden, maar bijvoorbeeld het familie- en jeugdrecht heeft de laatste jaren toch aan belang gewonnen. Toen ik student was, was dat vrij eenvoudig. Het ging altijd over echtscheidingen en alimentatie en dat soort dingen. Reageerbuisbevruchting bestond nog niet.

De wetenschap hobbelt achter de ontwikkelingen aan?

Ik geloof niet dat de wetenschap er achteraan hobbelt, want over het algemeen worden ontwikkelingen toch wel heel snel opgepikt. Ik zou het wel jammer vinden wanneer dat uitsluitend zou gebeuren vanuit klassieke vraagstellingen, zoals de vraag naar de octrooieerbaarheid van biotechnologische ontwikkelingen.

Je bent een tijd hoogleraar geweest aan verschillende faculteiten, je bent decaan geweest. Wat zie je als de toekomst van de Leidse faculteit?

Ik zie geen revolutionaire veranderingen. Wat ik heel aardig zou vinden, is wanneer het mogelijk zou zijn dat mensen wat meer over de hokjes en deurtjes van hun eigen vak heenkijken, maar ik realiseer me dat dat heel moeilijk is. Zo'n onderzoeksinstituut als Leiden nu heeft, is als je dat echt goed gebruikt, niet alleen om een proefschrift af te ronden, maar ook om er gezamenlijk boeken te schrijven. Het is aardig om als solist een boek over aansprakelijkheidsrecht te schrijven, maar doe dat nou eens met een filosoof of een econoom.

En wat betreft het onderwijs?

Dan kom ik weer terug op wat ik eerder zei over het retorische karakter van het recht. Daar zou je zoveel mogelijk aandacht aan moeten besteden. Dat komt ook wel. Een goed voorbeeld is het Moot Court. Ik kan me voorstellen dat buitenstaanders zeggen: 'het is hier rechtswetenschap. Als ze willen leren pleiten, doen ze dat maar in hun vrije tijd'. Die opvatting heeft een lange traditie. Het begint al bij Plato, die sprak over juristen als babbelaars. Het debat is zo fundamenteel voor de structuur van het recht dat je daar zoveel mogelijk aandacht aan moet besteden.

Het verhaal doet de ronde dat je in Tilburg voor het vak burgerlijk procesrecht ooit Der Prozess van Kafka hebt voorgeschreven als verplichte literatuur. Is dat apocrief?

Nee, dat is echt gebeurd. Men had toen het systeem van de studiebelastingen uitgevonden en je moest tellen hoeveel bladzijden verplichte literatuur je opgaf. Er bleek toen iets van vijftien uur over te zijn en ik dacht: het is zonde om de studenten die tijd te laten klaverjassen, laat ik dat boek maar voorschrijven.

Als je voor het burgerlijk recht een niet-juridisch boek verplicht mocht voorschrijven, wat zou je dan kiezen?

Ik denk Tacitus, De Annalen. Dat geeft het menselijk bedrijf het scherpst weer. Het is in een weergaloos strakke stijl geschreven, dus het zal enige invloed hebben op het stilistisch vermogen van de lezer. Bovendien geeft het een mooi inzicht in het reilen en zeilen van de maatschappij, in dit geval in de eerste eeuw na Christus. Het is vaak

nuttig om waarheden onthuld te krijgen over de eigen tijd door te lezen hoe het vroeger was.

Zou je van je eigen boeken of artikelen kunnen zeggen wat je het liefste is?

Natuurlijk altijd het laatste, hè. ‘Confrontatie en compromis’. Ik ben zeer gehecht aan de teksten die daar in staan. Het gaat natuurlijk ook om onderwerpen die me nu na aan het hart liggen. Mijn WPNR-artikel met die loodzware naam over Bezwarende titel, negatief belang etc. — dat heb ik in mijn jeugd geschreven, later nog wel eens terug gezien, maar dat is nu gewoon geweest, dat is achterhaald — daar ben ik ook aan gehecht in die zin dat het het eerste was. Je hebt dan de spanning of het geplaatst zal worden, steeds naar de brievenbus om te kijken of er al bericht is. De eerste dingen die verschijnen maken een grotere indruk op je dan de latere, hoewel altijd blijft dat het leuk is als het er gewoon netjes uitziet. Onverschillig laat het je uiteraard nooit, maar het gewicht van de spanning neemt wel wat af.

Eigen aan je stijl is dat je niet bijzonder veel in discussie gaat met andere auteurs en dat je weinig voetnoten gebruikt. Wat is de achtergrond van die spaarzame discussie?

Dat weet ik niet. Ik heb er wel eens over nagedacht en ik heb ook bedacht dat ik nooit het woord ‘ik’ heb gebruikt in een artikel. Misschien toch een of twee keer, maar meer niet. Dat heeft te maken met een bepaalde toon, van ‘niet ik schrijf, maar het recht’. Ik ben niet principieel tegen het woordje ‘ik’, maar het gaat om een zekere objectivering van de gedachten. Ik ben ook niet zo’n groot voorstander van allerlei voorbehouden als ‘zie ik het goed’ en dergelijke. Op een gegeven moment schrijf je het en dan weet je dat het aangevallen kan worden, maar dan moet je niet zelf slagen om de arm gaan houden. Ik moet toegeven dat ik op die manier een heleboel mensen te kort doe, omdat ik allerlei dingen die ik wel gelezen heb niet verwerk in de verwijzingen. Maar ik geloof dat Drion ooit eens schreef in een recensie van een boek dat daar nog te veel steigerwerk in stond. Een boek of een artikel moet niet een verslag zijn van wat je allemaal hebt lopen denken, maar moet het resultaat daarvan zijn, en dan moet je dat steigerwerk ook weer netjes opruimen.

Als je je leven opnieuw mocht doen, zou je dan weer jurist worden?

Ja, die kans is heel groot. Wat me trekt in het juridische is dat je met verhalen schrijven heel fatsoenlijk je brood kunt verdienen. Van romanschrijvers heeft een enkeling succes, voor de rest is het een ploeterende ellende.

Aangenomen natuurlijk dat ik ook in dat hypothetische geval over dezelfde beperkte talenten op natuurkundig en wiskundig gebied zou beschikken. Want wiskundige talenten bezit ik niet. Dat is iets heel wonderlijks, op de middelbare school heb ik lange tijd besteed aan een poging de 'trisectrice' te construeren, hoewel de leraar had uitgelegd dat al in de negentiende eeuw bewezen was dat dat niet kon. Dat vond ik nou aardig om dat te proberen, maar dat is dus niet gelukt. Jammer. De schoonheid van de wiskundige wetten ontdekken, dat lijkt me wel wat.

Heeft dat te maken met een zekere voorkeur voor het abstracte?

Nee, ik zoek niet de abstractie. Maar er is toch een verband tussen een mooie gedachte en de manier waarop je die formuleert. Ik denk niet dat het in ons vak mogelijk is om iets heel onzinnigs mooi uit te drukken. Het genoeg dat je ontleent aan het helder op papier krijgen van iets waar je tijden mee hebt geworsteld, dat je denkt nu blijft het ook, dat is bijzonder groot. Dat genoeg is zeker te vergelijken met het esthetisch genoeg dat een wiskundige ontleent aan het opstellen van een heldere formule.

Wat op het ogenblik zeer in de publiciteit staat, is het bijklussen van hoogleraren. Heb je daar bepaalde opvattingen over?

Ik ben sterk vóór bijklussen. Je moet er op letten dat hoogleraren en medewerkers hun hoofdtaken goed doen, dus mooie colleges geven en studenten op tijd te woord staan. Er zijn toch langzamerhand conventies hoeveel tijd je daaraan moet besteden. Maar verder moet je ze zoveel mogelijk vrij laten. Natuurlijk mag het er nooit toe leiden dat een hoogleraar niet meer kan zeggen wat hij eigenlijk zou moeten zeggen, omdat hij ook advocaat is en een bepaald fenomeen niet mag vermelden omdat dat in strijd komt met het belang van zijn cliënten, maar dat is geloof ik niet actueel. Ik ben dus sterk voor bijklussen als je daar de pejoratieve connotaties maar van afhaalt. De slechtste methode lijkt mij in ieder geval om te zeggen dat iedereen

met de prikklok hier om half negen komt zitten en niet eerder dan om half zes weg mag.

Als je de studenten van nu vergelijkt met die van je eigen studietijd, zie je dan belangrijke verschillen?

Het verhaal dat rond gaat, dat klopt wel. Ik vind ze inderdaad veel meer gericht op resultaat dan vroeger. Wat ik me van mijn eigen werkgroepen kon herinneren, is dat ze toch meer bereid waren om te debatteren over voor en tegen. Nu is het toch meer van 'heb je dat wel nodig voor je tentamen?' Die mensen heb je altijd wel gehad, maar die gingen vroeger misschien alleen naar een repetitor en kwamen niet op werkgroepen. Daar kwamen alleen de mensen die er echt belangstelling voor hadden. Er werd toen ook überhaupt niet gesproken over banen en inkomens en weet ik wat. Dat waren ontoelaatbare onderwerpen.

Zou je kunnen zeggen wie je als je leermeester beschouwt?

Mijn antwoord kan licht misverstand wekken: ik heb geen echte leermeesters. Ik heb natuurlijk van een heleboel mensen veel geleerd, maar de oude connotatie van leermeester als de man in wiens geest je moet voortwerken, dat heb ik nooit gehad. In de tijd dat ik hier in Leiden medewerker was, werd je in de vakgroep natuurlijk sterk beïnvloed door de mensen om je heen die publiceerden. Dat waren Bloembergen en Kleijn en dat heeft zijn sporen achtergelaten. Maar ik denk niet dat zij het op prijs zouden stellen wanneer ik me genoodzaakt zou voelen om in hun geest door te werken. Evengoed leermeester waren mensen die allang dood waren. Ik kan me herinneren dat ik in mijn medewerkerstijd veel in de 'Klassieken' heb gelezen. Van Brakel had een prachtige compacte stijl. De stijl van Suijling heeft ook een enorme indruk gemaakt. In die zin zijn ook zij leermeesters, hoewel ik ze nooit in levende lijve heb ontmoet.

In het interview van vijftien jaar geleden heb je gezegd dat je het belangrijk vindt om steeds na een aantal jaren iets anders te gaan doen. Je zei toen dat het bij jou steeds in periodes van zes jaar ging; zes jaar middelbare school, zes jaar studie, zes jaar medewerker. Die periodes zijn misschien wat langer geworden maar denk je dat dat

nog steeds opgaat, dat je over een aantal jaren weer iets anders gaat doen?

Ik heb wel eens gezegd dat de ideale loopbaan voor een jurist is om na de studie snel, in vier of vijf jaar, een proefschrift te schrijven, bijvoorbeeld als aio en liefst over je eigen onderwerp, om dan een jaar of tien de advocatuur in te gaan, dan tien jaar rechterlijke macht en tenslotte tien jaar hoogleraar. Ik kan dat rustig zeggen, want met mijzelf is het heel anders gelopen. Ik denk dat de advocatuur schitterend is, maar niet voor mij. Ik denk ook dat je niet je hele leven advocaat moet zijn. Ik wil niet de tegenstelling maken tussen het zoeken naar de waarheid en het zoeken naar het voordeel van je cliënt, dat is te simpel gezegd, maar je bent toch op een asymmetrische manier bezig met het vergaren van argumenten. En dat is op zichzelf heel nuttig. Maar ik vraag me af of ik dat al te lang zou kunnen zonder blijvende schade aan mijn ziel.

Hans, ten slotte een vraag die je zelf wel stelde tijdens sollicitatiegesprekken, en die we nu aan jou stellen: Wie is U?

Een onbeantwoordbare vraag. Nee, er schiet me niks te binnen. In dat soort situaties val je terug op bekende voorbeelden. Heidegger gaf daar een gevat antwoord op. Hij zei: 'Mijn biografie kan kort zijn: hij werd geboren, hij werkte en hij ging dood'. Laten we het daar bij laten.